

*В. Я. Вайсман,
здобувач, Національний університет водного господарства та природокористування*

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

V. Wiseman,
Competitor National University of Water Management and Nature

DEVELOPMENT OF MECHANISMS OF STATE REGULATION IN THE SPHERE OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

У статті на підставі дослідження процесів формування та реалізації державної політики щодо створення сприятливих умов функціонування малого підприємництва визначено перспективні напрями розвитку механізмів державного регулювання у даній сфері; систематизовано та обґрунтовано шляхи вдосконалення політики підтримки малого підприємництва.

In article on the basis of research of processes of formation and realization of a state policy the perspective directions of development of mechanisms of state regulation are determined by creating favorable conditions of functioning of small business in this sphere; ways of improvement of policy of support of small business are systematized and proved.

Ключові слова: державна політика, державне регулювання, державна підтримка, мале підприємництво.

Key words: state policy, state regulation, state support, small business.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Визначити стан державного регулювання у сфері малого підприємництва в Україні та розкрити перспективні напрями розвитку механізмів державного регулювання у досліджуваній сфері.

ВСТУП

Формування ринкової системи господарювання — це процес переходу до економіки підприємницького типу. Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва є однією з найвагоміших складових перехідної економіки. Досвід провідних країн світу засвідчив, що мале підприємництво дозволяє вирішувати водночас низку відтворювальних проблем: проблему соціальної стабільності в суспільстві, проблему зайнятості, проблему нагромадження й інвестування, проблему розвитку виробництва і формування його структури, росту ВВП. Але в Україні останнім часом бажання займатися саме цим видом трудової діяльності зменшилося. Це обумовлено методологічними помилками щодо обґрунтування методів та інструментів державного регулювання у сфері малого підприємництва. Існуюче становище гальмує розвиток малого підприємництва в Україні.

Сучасна теорія державного регулювання малого підприємництва є результатом наукової думки не одно-

го покоління вчених. Значний внесок у загальну теорію та методологію державного регулювання, зокрема державної підтримки розвитку підприємництва, зробили Ю. Авксентьєв, О. Амосов, Ю. Бажал, В. Бакуменко, Г. Білоус, В. Бодров, В. Гриньова, А. Дегтяр, Л. Дмитриченко, О. Кілієвич, М. Корецький, В. Мартиненко, Г. Одінцова, І. Сараєва, Т. Сьомкіна, Ю. Чернецький та ін.

Окремі питання створення організаційно-правових, економічних та інституціональних умов для розвитку підприємництва вивчали такі українські вчені-економісти, як В. Биковець, Л. Безчасний, В. Бордюк, В. Геєць, В. Голіков, А. Грищенко, М. Долішній, П. Єщенко, С. Мочерний, Ю. Ніколенко, В. Новиков, Ю. Палкін, О. Пасхавер, Ю. Пахомов, В. Рибалкін, В. Савчук, В. Степаненко, О. Турчинов, А. Чухнота ін.

Проте брак комплексності та системності у висвітленні питань розвитку механізмів державного регулювання у сфері малого підприємництва зумовлює потребу в подальших дослідженнях цієї теми.

РЕЗУЛЬТАТИ

Перехід України до динамічного розвитку економіки пов'язаний зі становленням високоефективного соціально орієнтованого ринкового господарства, яке ба-

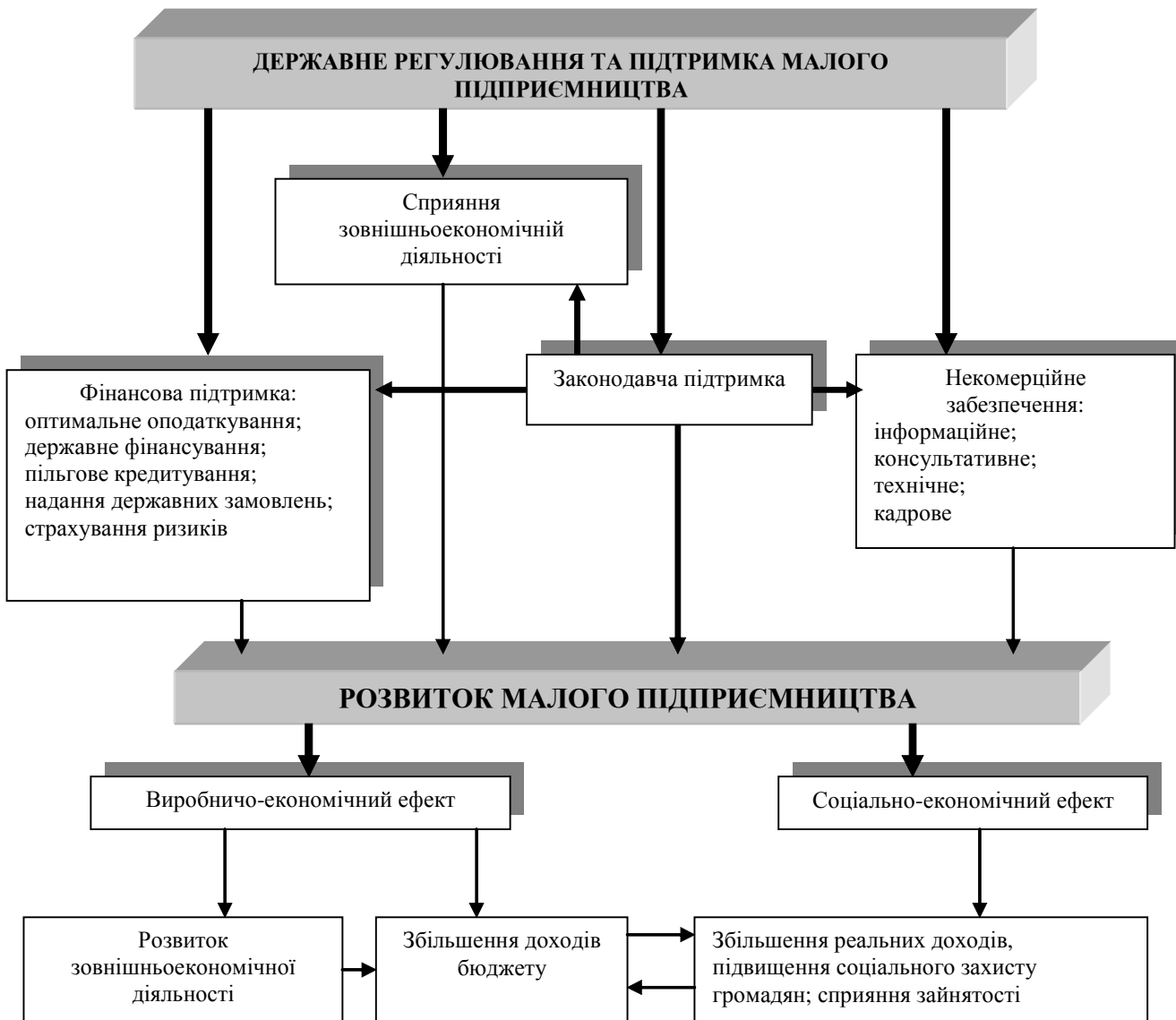

Рис. 1. Система державного регулювання та підтримки малого підприємництва

зується на підприємницьких здібностях людей. Побудова в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки європейського типу неможлива без підвищення підприємницької активності її громадян. Формування сучасного цивілізованого підприємництва в економічному житті країни є важливим чинником економічного зростання та досягнення гідного рівня життєзабезпечення населення.

Особливе місце в економічній системі держави і в житті суспільства відводиться малому підприємству. Це зумовлено тим, що воно є одним з провідних секторів ринкової економіки і значною мірою впливає на зайнятість, темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику внутрішнього валового продукту, структурну перебудову економіки, характеризується швидкою окупністю витрат. Мале підприємство відіграє важливу роль у насиченні ринку споживчими товарами та послугами повсякденного попиту, реалізації інновацій, створенні додаткових робочих місць. Воно, як правило, має високу мобільність, раціональні форми управління, формує новий соціальний прошарок підприємців-власників [1, с. 87].

Мале підприємство створює найбільш ефективні робочі місця, дає можливість багатьом працівникам реалізувати свої можливості, забезпечувати доступні умови життя для своїх сімей. Мале підприємство створює конкурентне середовище, а це сприяє зниженню цін, підвищенню якості товарів і послуг. Проста організаційна структура, невелика кількість працюючих, швидке прийняття рішень створюють умови гнучкості виробництва малих підприємств. Переваги малих форм виробництва порівняно з великими: пристосування до вимог клієнтури, випуск товарів малими партіями, виключення зайвих ланок управління, близькість до місцевих ринків.

У сучасній Україні частка малого бізнесу у ВВП складає лише 7% (для порівняння: в США — 50—52%, у Франції — 50%, у країнах Європейського Співтовариства — 63—67%) [2, с. 56]. Тому перед Україною постанала гостра необхідність формування принципово нової системи державного регулювання підприємства яка б забезпечувала системне поєднання додержання оптимального балансу інтересів суб'єктів господарювання та найважливіших публічних інтересів — з одно-

Таблиця 1. Система державної підтримки малого підприємництва

Елементи системи державної підтримки малого підприємництва	Державний рівень	Регіональний рівень	Місцевий рівень
1. Економічні: - субсидії; - кредитування; - державне замовлення; - надання гарантій; - надання пільг (податкових та ін.)	+ + + + ++	++ + ++ ++ +	+++ +++ +++ +++ +++
2. Розробка та прийняття нормативно-правових актів у сфері регулювання малого підприємництва	+++	++	+
3. Адміністративні: - введення обмежень на деякі види діяльності; - встановлення правил торгівлі; - проведення перевірок діяльності малих підприємств	+++ +++ +	+ +++ +	+ + +++
4. Створення інфраструктури підтримки малого підприємництва: - бізнес-інкубатори; - технопарки; - фонди підтримки та розвитку малого підприємництва; - інформаційне забезпечення; - розробка програм підтримки та розвитку малого підприємництва	+ +++ + + ++	+++ + ++ + ++	+ + +++ +++ +++

Примітка:

"+" — низька значущість (застосування малоефективне).

"++" — середня значущість (застосування бажане).

"+++" — висока значущість (застосування необхідне).

го боку — та створення сприятливих умов для розвитку підприємництва — з іншого.

Мале підприємство потребує здійснення комплексу заходів, які спрямовані на зміцнення його основних функцій. Серед них важливими є державна підтримка, в основі якої необхідно створення відповідної правової бази розвитку малого підприємництва, матеріально-технічну та фінансово-кредитну підтримку, розширити кадрове забезпечення, розвивати впровадження наукових та інноваційних технологій, а головне — захищати права як підприємців-роботодавців, так і найманих працівників, які є важливою ланкою у підвищенні зайнятості населення країни.

Мале підприємство дає змогу вирішувати соціальні питання. А оскільки він є основним постачальником всіх економічних ресурсів, виступаючи водночас основною витрачаючою групою у національній економіці, то й створює матеріальну базу розширеного відтворення.

Взаємозв'язок держави і малого бізнесу повинні здійснюватися на взаємовигідній основі та мати довгостроковий характер. При цьому роль держави полягає у забезпеченні високого рівня конкурентоспроможності національної економіки, проведенні прозорої, стабільної, ефективної податкової та регуляторної політики, створенні рівних сприятливих умов для розвитку різних форм бізнесу, включаючи малий, а також всебічній підтримці підприємництва та приватної ініціативи.

Саме малі підприємства забезпечують розвиток економічної системи країни та наближають її до споживачів.

Цілком очевидно стає необхідність комплексного вирішення завдань підтримки малого підприємництва в Україні, яке може бути успішно розв'язане лише на основі тісного взаємозв'язку заходів, що охоплюють питання регулювання загального макроекономічного середовища, фінансової та майнової підтримки малого

підприємництва, формування цільових інституційних та ринкових структур, ліквідації бюрократичних перепон, забезпечення безпеки підприємництва тощо.

На державному рівні має бути чітко визначено, яка саме роль відводиться малому підприємству у державній стратегії розвитку, а також відображено ступінь розуміння державою цієї ролі. Сьогодні, хоча загалом макроекономічна роль малого підприємства вказана в основних документах досить коректно, на практиці це визначення не знаходить повного відображення в діях органів державної влади. З свого боку, представники малого бізнесу та їхні асоціації також мають усвідомити своє місце в соціально-економічній системі, щоб мати моральне право вимагати для себе державної підтримки.

Досвід світового розвитку свідчить, що державна політика, яка спрямована на підтримку і сприяння розвитку малого підприємства, в умовах розвитку ринкової економіки сприяє досягненню збалансованого зростання економіки.

Державна політика підприємництва повинна передбачати [3, с. 58]:

— створення загальних економічних, правових і соціальних умов, які б сприяли розвитку ефективного бізнесу: реальну трансформацію відносин власності; забезпечення правових гарантій підприємницької діяльності; стабілізацію і посилення національної грошової одиниці, здійснення необхідних антиінфляційних мір тощо;

— створення державної системи підтримки бізнесу. Основними елементами такої системи повинні стати: формування реально працюючої ринкової інфраструктури;

— розробка системи фінансової підтримки підприємницької діяльності, включаючи формування стартового капіталу; створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності;

— упровадження прогресивної системи підготовки кадрів для підприємницької діяльності.

Система державного регулювання та підтримки малого бізнесу наведена на рисунку 1.

Реалізація означених вище практичних заходів загальнодержавного рівня забезпечить створення необхідних умов для реальної активізації підприємницької діяльності в Україні.

Державна політика в сфері малого підприємства з погляду централізації управління здійснюється на трьох рівнях: місцевому, регіональному, державному.

Значущість елементів системи державної підтримки малого підприємства на різних рівнях державного управління показана в таблиці 1.

Отже, враховуючи світовий досвід та об'єктивну необхідність розвитку малого підприємництва, його місце і роль у національній економіці, державне регулювання у сфері малого підприємництва в Україні має спрямовуватися на:

- забезпечення економічного зростання за рахунок діяльності суб'єктів малого підприємництва;
- удосконалення структури малого підприємництва;
- заохочення розвитку малих підприємств у пріоритетних галузях та на пріоритетних напрямках;
- підвищення технологічного рівня виробництва;
- створення конкурентного середовища;
- залучення суб'єктів малого підприємництва до розв'язання соціально-економічних проблем на державному та регіональному рівнях;
- створення нових робочих місць, зменшення безробіття;
- сприяння максимальній самореалізації громадян у підприємницькій діяльності;
- формування нової соціальної верстви власників і підприємців.

Напрями подальшого вдосконалення політики підтримки малого підприємництва наведено на рисунку 2.

Шляхами вдосконалення правового забезпечення розвитку малого підприємництва є:

- створення дієвих механізмів захисту прав і свобод підприємців;
- гармонізація українського законодавства;
- забезпечення законодавчої гарантії незмінності та довготривалості державної політики щодо підтримки малого підприємництва;
- розробка нормативно-правової бази, яка регулює відносини між державою та підприємцями, роботодавцями і найманими працівниками, у тому числі і для забезпечення їхнього соціального захисту, встановлює норми і правила здійснення підприємницької діяльності, регламентує діяльність органів державної влади, їх посадових осіб щодо виконання ними відповідних повноважень у сфері розвитку малого підприємства;
- вдосконалення функціональної та організаційної структури центральних та місцевих органів виконавчої влади в частині забезпечення розвитку і державної підтримки малого підприємства;
- спрощення адміністрування малого та середнього підприємства;

Фінансово-кредитна підтримка малого підприємства має бути спрямована на:

- формування мережі регіональних фондів підтримки підприємства та кредитно-гарантійних установ;
- розроблення та запровадження ефективних кредитно-гарантійних механізмів мікрокредитування суб'єктів малого підприємства;
- створення та підтримку фінансових інститутів, які працюють на розвиток малого підприємства.

Рис. 2. Напрями вдосконалення підтримки малого підприємництва

Ефективна реалізація державної політики фінансової підтримки малого підприємства має забезпечуватися через використання розвиненої мережі фінансово-кредитних організацій, страхових фірм, інвестиційних і страхових фондів; розвиток і впровадження системи стимулювання комерційних банків та інших фінансових установ, котрі надавали б пільгові кредити малим підприємствам.

Попри безперечну важливість кредитної підтримки, головним методом фінансового стимулювання розвитку залишається, безперечно, реформування податкової системи, спрямованої на збільшення обсягів коштів, які залишаються у розпорядженні підприємств після оподаткування.

Реформування системи оподаткування необхідно здійснювати у напрямі забезпечення стабільності і прогнозованості податкової системи, законодавчого розмежування податків між бюджетами різних рівнів, обґрунтованого співвідношення окремих елементів податкової системи (суб'єкт і об'єкт оподаткування, ставка і податкові пільги), створення податкових стимулів для інвестування.

Розв'язанням накопичених проблем у господарській сфері мав би стати Податковий кодекс України, прийняття якого 19 листопада 2010 р. було ініційовано Кабінетом Міністрів України. З набранням чинності цим кодифікованим актом планувалося зближення податкового й бухгалтерського обліків. Позиція Кабінету Міністрів України полягала в тому, що об'єкт оподаткування, в основному, планувався визначитися податком на прибуток підприємств, виходячи з даних бухгалтерського обліку платника податків.

Так, з прийняттям нового Податкового кодексу України очікувався, насамперед, ретельний перегляд платником податків власної облікової політики, і, за потреби, внесення до неї відповідних уточнень, що стало б значним полегшенням для виробництв і підприємств. Таким бачили новий Податковий кодекс України його розробники.

Представники малого й середнього бізнесу кардинально по-іншому сприйняли впровадження нового Податкового кодексу України, який передбачав скасування спрощеної системи оподаткування і єдиного податку, наслідком чого стали масові акції протесту.

Навіть після часткового ветування та внесення істотних змістовних змін формування нормативно-правової бази розвитку підприємства в Україні є незаверше-

ним процесом. Проте уже сьогодні закладено організаційно-правові засади відповідної державної політики. Головне, щоб законодавчі акти сприяли залученню до підприємницької діяльності широких верств населення, стимулювали розвиток малого підприємництва шляхом створення сприятливого податкового, цінового, інвестиційного та інноваційного режимів.

Важливу роль у цьому процесі має систематизація законодавства з питань підприємництва як впорядкування чинних правових актів, що регулюють підприємницькі відносини, приведення їх до певної, внутрішньо узгодженої системи. Її головна мета полягає в забезпеченні єдності та узгодженості чинного масиву розрізаних законодавчих актів у сфері підприємництва, визначенні загальних для всіх суб'єктів підприємництва правових, економічних та організаційних засад, порядку здійснення окремих видів підприємницької діяльності, особливостей функціонування малих, середніх та великих організаційно-правових форм підприємництва. Але мова йде не тільки про впорядкування названого нормативно-правового масиву, що безпосередньо або навіть не прямо стосується регулювання підприємницьких відносин, усунення суперечностей між окремими актами, а й про уніфікацію категорійного апарату, забезпечення єдності термінологічно-мовного оформлення законодавчих актів.

Головним завданням систематизації законодавства з питань підприємництва є забезпечення підвищення ефективності правового регулювання підприємницьких відносин, що виникають між суб'єктами підприємницької діяльності, між ними та державою, між суб'єктом підприємницької діяльності та іншими суб'єктами майнових відносин.

Політика розвитку ринкової інфраструктури сприяння малому підприємству повинна бути всеохоплюючою, починаючи від законодавчого визначення форм самоорганізації малого бізнесу та об'єктів ринкової інфраструктури його розвитку — до всебічного заохочення суб'єктів малого підприємництва до користування ними. Державну підтримку в цьому напрямі доцільно здійснювати шляхом створення розвиненої мережі консультативних, юридичних, бухгалтерських фірм, підприємств з проведення маркетингових досліджень, бізнес-інкубаторів, технопарків, регіональних інформаційно-аналітичних центрів.

Підтримка розвитку малого підприємництва може бути дієвим інструментом "детінізації" економіки.

З метою мобілізації організаційного чинника розвитку слід забезпечити всебічний розвиток форм самоорганізації малого, середнього та великого бізнесу: асоціацій підприємств, торговельних палат, товариств тощо. Такі об'єднання можуть надавати (і надають на практиці у багатьох країнах світу) широкий спектр ділових послуг своїм членам, забезпечувати узгоджені дії, спрощувати економічні стосунки між членами, здійснювати захист їхніх інтересів перед третіми компаніями та перед державою, зокрема — завдавати дієвого впливу на регуляторну політику держави.

Вельми корисним видається використання досвіду об'єднання малих та середніх підприємств у ділові мережі, зокрема утворення регіональних кластерів — зосереджених у географічному регіоні взаємопов'язаних підприємств та інституцій у межах окремої галузі про-

мисловості. Перевагами використання кластерної моделі взаємодії є:

- можливість спільного використання об'єднаних капіталів та прискорення інновацій;
- можливість спільного використання ресурсів (відповідно — їхнє більш повне використання та менша питома вартість);
- встановлення ефективної спеціалізації підприємств;
- узгоджений поділ ринку та уникнення непродуктивної конкуренції;
- отримання ефекту масштабу та подолання недоліків, які впливають з малих розмірів підприємств;
- зниження та поділ ризиків;
- підвищення стійкості окремих підприємств та мережі в цілому;
- встановлення довгострокових зв'язків за відтворювальним ланцюгом, включаючи зв'язки між виробником та споживачем.

ВИСНОВКИ

Таким чином, реалізація державної політики підтримки розвитку підприємництва в Україні має розглядатися як комплекс взаємоузгоджених заходів у сфері правової, адміністративної, регуляторної, макроекономічної та інституційної політики. Комплексна, науково обґрунтована система державної підтримки малого підприємництва спроможна, виключити об'єктивні проблеми розвитку малого підприємництва і перетворити його в рівноправний і повноцінний сектор вітчизняної економіки.

Література:

1. Бутенко А.І. Підвищення ефективності державної підтримки підприємництва на регіональному рівні (стан, напрями, шляхи вирішення): монографія / А.І. Бутенко, І.М. Сараєва, О.В. Усатов. — Одеса: Пальмира, 2010. — 140 с.
2. Тітова Н.А. Управління у сфері малого та середнього бізнесу в умовах економічної кризи: монографія / Н.А. Тітова, М.Д. Рожок. — Київ: Комп'ютерпрес, 2011. — 311 с.
3. Хурса М.М. Мале підприємництво: економіко-організаційний аспекти діяльності: монографія / М.М. Хурса. — Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009. — 220 с.

References:

1. Butenko, A.I. Saraeva, I.M. and Usatov, O.V. (2010), *Pidvishennia efektivnosti derzhavnoi pidtrimki pidpriemnitstva na rehionalnomu rivni (stan, napriamki, shliahi virishennia)* [Increase of efficiency of the state support of business at regional level (a state, the directions, solutions)], Palmira, Odesa, Ukraine.
2. Titova, N.A. and Rozhok, M.D. (2011), *Upravlinnia u sferi malogo ta seredniogo biznesu v umovah ekonomichnoi krizi* [Management in the sphere of small and medium business in the conditions of an economic crisis], Komp'uterpress, Kiev, Ukraine.
3. Hursa, M. (2009), *Male pidpriemnitstvo: ekonomiko-organizatsiynij aspekti* [Small business: economical and organizational aspects of activity], RV PUSKU, Poltava, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2014 р.